

Paniumu – Umubare wa Kane

Ubumwe

Jeff Pippenger

2025-03-04

Mu mateka ya Panium hashinzwe ihuriro hagati ya Antiochus Magnus na Filipino w'i Makedoniya. Intambara ubwayo yarwanye mu buryo butaziguye na Antiochus irwanya umwana Ptolemy V, kandi Filipino yagize uruhare mu buryo y'uko intambara ze mu bindi bice by'ubwami zabujije izindi ngabo kuza gutabara umwami-mwana w'u Misiri. Ibi bisobanura ko Putin, umwami wa nyuma w'ikusi—ushushanywa n'umwami-mwana w'u Misiri (aho “umwana” mu buhanuzi bisobanura igisekuru cya nyuma)—atsindwa na Trump ugereranywa na Antiochus Magnus, we watsinze Ptolemy V i Panium, kandi nk'uko Reagan yatsinze Leta Zunze Ubumwe z'Abasoviyeti mu 1989.

Filipo bisobanura “ukunda amafarasi,” kandi “amafarasi” agereranya ububasha bwa gisirikare n'ubukungu. Amafarasi akurura amagare y'intambara kandi akagendwaho n'abasirikare, kandi amafarasi na yo atwara ibicuruzwa abijyana ku isoko. “Amafarasi” ni ikimenyetso cy’amagare y'intambara, amato n'abagendera ku mafarasi,” ari cyo kimenyetso nyamukuru cya Leta Zunze Ubumwe z'Amerika mu isano yayo yo guhagararirwa n'undi ifitanye n'umwami wo mu majyaruguru, nk'uko byagaragajwe mu murongo wa mirongo ine.

Umufasha wa Trump afite ibishushanyo bibiri bibonerwamo muri Filipino w'i Makedoniya no muri Herode Filipino Tetrarika. Yaba ari Herode Filipino cyangwa Filipino w'i Makedoniya, icyo kimenyetso kigaragaza ukunda ububasha ahabwa na Kayisari cyangwa na Antiyokusi, uko bikurikirana. Filipino akunda amafarashi, kandi umwe muri abo bita Filipino yakomokaga i Makedoniya, yari ifite umwanya wo hagati kandi w'ishingiro mu bwami bwa Alegizandere Mukuru.

Cyari igihugu cye kavukire, ubwami yarazwe na se Filipino wa II, kandi ni bwo bwabaye urubuga rwo gutangiriraho rw'ingoma ye yagutse cyane. Makedoniya, yari iherereye mu majyaruguru y'u Bugereki, yari ifite umwihariko wo kuba ari yo nkingi ya politiki n'iya gisirikare aho Alekisanderi yavukiye (i Pella, mu mwaka wa 356 mbere ya Kristo) akanarerwa, kandi ni yo yamuhaye umutungo wa mbere, abantu b'ingabo, n'imiterere y'imiyoborere byabaye imbarutso y'intsinzi ze. Mu by'ukuri, Makedoniya yari ishingiro ry'ubwami bwa Alekisanderi—aho bwatangiriye, imbaraga zabwo za gisirikare, n'intara yashimangiye umwirondoro we nk'umwami w'Umunyamakedoniya, nubwo ubwami bwe bwakomeje kwaguka bukaranga kure imbibi zabwo.

Masedoniya ishushanya agace ko mu majyaruguru k'ubwami bwa Alegizanderi bwagabanyijwemo ibice bine. Bityo, Filipino umwe ni Tetrarki, bisobanura “igice cya kane,” naho undi Filipino ni “kimwe cya kane” cyo mu muyaga ine y'ubwami bwa kera bwa Alegizanderi.

Herodi ahagarariye umuntu wanga isezerano. Esawu, urubwano rw'amaraso rugera kuri Herodi, yanze uburenganzira bwe bw'ubukuru. Ku ntangiriro y'amateka y'ubwoko bwatoranyijwe bw'isezerano, Esawu ahinduka ikimenyetso cy'abanga isezerano Kristo yapfiriye kwemeza. Muri ako kanya nyako Imana yari igiye kwagura ubwoko bwayo bwatoranyijwe bw'isezerano bukaba

amoko cumi n'abiri, Esawu yigometse. Ku iherezo rya Isirayeli ya kera, ubwo ku musaraba Abayahudi bavugaga ko badafite "undi mwami keretse Kayisari," ishyanga ry'Abayahudi ryabayeye ikimenyetso ku iherezo cyari cyaratangiwe ishusho na Esawu ku ntangiriro. Igisekuru cya Herodi kigizwe n'urubyaro rw'amaraso rwa Esawu n'Abayahudi, urwo rubyaro rwagereranyijwe n'umuntu wigometse ukuraho isezerano ku ntangiriro ndetse n'ubwoko bw'isezerano bwigometse ku iherezo.

Herode Mukuru yashyizeho imisoro yazanye Yosefu na Mariya i Betlehemu, kandi umwe mu bahungu be batatu, Herode Antipa mwene Herode Mukuru, ni we wategetse mu gihe cy'umusaraba. Igihe cy'ubuzima bwa Kristo uhereye ku kuvuka Kwe kugeza ku rupfu Rwe kigereranywa mu buryo bw'ikimenyetso n'umuryango wa Herode, bityo bigaragaza ayo mateka nk'igihe cyo gusurwa kw'abatoranyijwe, ugusurwa Abayuda muri rusange batigeze babona.

Herode Mukuru yishe abana asubiza ku ivuka rya Yesu, bityo asubiramo amateka y'ivuka rya Mose igihe Egiputa yarimo yica abana. Ubwicanyi bwa mbere bwakorewe abana bwari umugambi wo kwica uwari utegerejwe, watoranyijwe, kandi ubwicanyi bwa nyuma bwakorewe abana na bwo bwari umugambi wo kwica uwari utegerejwe, watoranyijwe. icyo gihumbi ijana na mirongo ine na bine baririmba indirimbo ya Mose n'iy'Umwana w'Intama, kandi mu buhanuzi "indirimo" ishushanya ubunararibonye. icyo gihumbi ijana na mirongo ine na bine babaho mu gihe gifite ubunararibonye bujyanye. Kimwe muri ibyo bihuye cyageze ku ya 22 Mutarama 1973, ubwo Urukiko rw'Ikirenga rwafata icyemezo cyemerera gukuramo inda muri Leta Zunze Ubumwe za Amerika. Mu myaka mirongo ine n'icyenda yakurikiyeho, abagera kuri miliyoni 66 bashoboraga kuba mu bari muri icyo gihumbi ijana na mirongo ine na bine bishwe binyuze mu gukuramo inda byemewe na guverinoma y'icyo gihugu.

Ububasha bushushanya imbaraga za gisirikare:

Kandi ya nyamaswa nabonye yari imeze nk'ingwe, kandi ibirenge byayo byari nk'iby'idubu, kandi akanwa kayo kari nk'ak'umubare: kandi cya kiyoka giha iyo nyamaswa imbaraga zacyo, n'intebe yacyo y'ubwami, n'ubutware bukomeye. Ibyahishuwe 13:2.

Ikiyoka, ari yo Roma ya gipagani, yahaye ubupapa ibintu bitatu, ari byo "imbaraga ze, n'intebe ye, n'ubutware bukomeye." Mu murongo wa cumi na kabiri, USA, inyamaswa yo ku butaka, ishushirwaho nk'ikoresha "ububasha" bwose bw'inyamaswa iri imbere yayo. Nyamara ijambo "ububasha" ryo mu murongo wa kabiri ni ijambo ry'Ikigereki ritandukanye n'ijambo ryahinduwemo "ububasha" mu murongo wa cumi na kabiri. Mu murongo wa kabiri, "ububasha" ni G1722: risobanura imbere y'amaso ya (mu buryo nyakuri cyangwa bw'ikigereranyo): mu maso ya, mu imbere (mu kureba) kwa.

Ijambo "ububasha" rikoreshe mu murongo wa cumi na kabiri ni irindi jambo ry'Ikigiriki.

Kandi akoresha ububasha bwose bw'inyamaswa ya mbere imbere yayo, agahatira isi n'abayituye gusenga ya nyamaswa ya mbere, iyo gikomere cyayo cyica cyakize. Ibyahishuwe 13:12.

Ijambo “ububasha” G1832 hano risobanura, (mu rwego rw’ubushobozi); uburenganzira, ni ukuvuga ububasha bwatanzwe: ubutware, ububasha bw’akarere, umudendezo, ububasha, uburenganzira, imbaraga. Ijambo “ububasha” riri mu murongo wa cumi na kabiri rigaragaza ko inyamaswa yo mu isi ari ububasha bwatanzwe bw’inyamaswa yo mu nyanja—Amerika ni yo ihagarariye inyamaswa yo mu nyanja nk’intumwa yayo. Amerika ikoresha ububasha bwose bwatanzwe bw’inyamaswa ya mbere. Mu murongo wa kabiri Roma ya gipagani yahaye ubupapa ibintu bitatu. Clovis yahaye ubupapa imbaraga ze za gisirikare n’iz’ubukungu mu mwaka wa 496 ku Rugamba rwa Tolbiac. Constantine yatanze “intebe” y’ubwami mu mwaka wa 330, kandi Justinian yagaragaje ko papa ari ukosora abahakanyi kandi ko ari umutwe w’amatorero binyuze ku iteka ryo mu mwaka wa 533. Clovis mu mwaka wa 496 ashushanya Reagan mu 1989. Reagan ashushanya Trump.

Nk’uko Gregory w’i Tours abyandika (andika hafi y’ikinyejana kimwe nyuma y’ibyo), Clovis yari ari gutsindwa urugamba maze, kubera kwiheba, yambaza Imana y’Abagatolika ngo imutabare. Umugore we, Clotilde, yari umwamikazi w’umugundikazi w’Umuburugundikazi w’Umugatolika wari waramushishikarizaga kuva mu bapagani akinjira mu Gatolika. Clovis yasezeranye ko naramuka atsinze, yakwemera Gatolika. icyerekezo cy’urugamba cyarahindutse—haba ku bw’ugutabara kw’Imana cyangwa ku bw’amayeri ya gisirikare—maze Clovis atsinda Abaalémani, yica umwami wabo kandi atatanya ingabo zabo. Nk’uko yari yarabisezeranye, yahindikiriye Gatolika maze arabatizwa; uko bisanzwe bivugwa, byabaye ku munsu wa Noheli mu mwaka wa 496 i Reims, abatijwe na Musenyeri Remigius (St. Remi).

Guhinduka kwe byamubereye intambwe ikomeye mu mateka, bituma Clovis aba umwami wa mbere Gatolika mu bategetsi b’Abadage (bitandukanye n’Abavizigoti cyangwa Abostrogoti b’Abakristo b’Ariya). Ibyo byahuje Abafaranki n’Itorero ry’Abaroma, bituma agira inkunga y’abaturage b’Abagalo-Abaroma hamwe na Papa. Batisimu ya Clovis ikunze gufatwa nk’“ivuka ry’u Bufaransa” mu buryo bw’igereranyo, nk’ishyanga Gatolika, bikarutandukanya n’ubundi bwami bw’abanyamahanga bwakomeje Ariyanisimu cyangwa ubupagani. Ni yo mpamvu muri Gatolika bavugaga ko u Bufaransa ari “imfura y’Itorero Gatolika,” kandi ko ari na “umukobwa mukuru w’Itorero Gatolika.”

Igihe Clovis yabaga ububasha bwa mbere bw’intumwa bw’ubupapa mu 496, yagereranyaga Reagan wabaye ububasha bw’intumwa mu 1989. Mu mateka ya Reagan na Papa Yohani Pawulo wa II, hashinzwe ubufatanye bw’ibanga bugamije guhirika umwami w’ikusi. Kuva mu 1798 kugeza ku itegeko ryo ku Cyumweru, maraya w’i Tiro arihishijwe, kandi ni we maraya nyine ukomora imizi ye kuri Makedoniya, ubwami bwo mu majyaruguru cyane. Ni we mwami w’amajyaruguru, uhishwe mu buhanuzi, ariko agikomeza kwiyita utabasha kwibeshya.

Papa na we ahagarariye “abareka isezerano,” bo nubwo mu buhanuzi bari barahishwe mu ntambara eshatu z’intumwa; amaherezo bazagaragara mu mateka y’Intambara ya Panium. Mu ihinduka riva kuri Roma y’Ubwami rikagera kuri Roma ya gipapa, Daniyeli agaragaza igihe Roma y’abapagani yari igeze ku iherezo ry’igihe cyayo nk’ubwami bwa kane bw’ubuhanuzi bwa Bibiliya.

Kuko amato y'i Kitimu azamurwanya; ni cyo kizamutera agahinda, asubire inyuma, arakare ku isezerano ryera; uko ni ko azagira; ndetse azagaruka, agirane ubwumvikane n'abata isezerano ryera. Daniel 11:30.

Mu murongo uvuga ngo “abareka isezerano ryera” havugwa Itorero Gatolika. Abareka isezerano ryera ni itorero rya Perigamo rya Yohana Umuhishuzi, itorero ryagiye mu bwumvikane n'ibitagomba, iryo Pawulo yavuze ko ryagombaga kugwa rikava ku kuri mbere y'uko wa muntu w'icyaha ahishurwa. Gatolika ni abaretse isezerano, nk'uko bigaragazwa n'igitero cyagabwe ku Ijambo ry'Imana, ndetse no ku Isabato y'umunsi wa karindwi, byombi byagiye bigabwaho ibitero buhoro buhoro uherye mu gihe cya Konisitantini gukomeza. Mbere muri icyo gice cya cumi na kimwe, “isezerano” na ryo riravugwamo.

Kandi imitima y'abo bami bombi izaba iri mu gukora ibibi, kandi bazabeshyerana ku meza amwe; ariko ntibizashoboka, kuko iherezo rizaba rikiri mu gihe cyagenwe. Maze azasubire mu gihugu cye afite ubutunzi bwinshi; kandi umutima we uzarwanya isezerano ryera; kandi azakora ibikomere, hanyuma asubire mu gihugu cye. Mu gihe cyagenwe azagaruka, aje mu majyepfo; ariko ntibizamera nk'uko byari bimeze mbere, cyangwa nk'uko bizamera nyuma. Daniyeli 11:27–29.

Muri iyo mirongo, “we” asubira mu gihugu cye, hanyuma nyuma akongera agasubira mu gihugu cye. Izo gusubira ebyiri zigereranya intsinzi ebyiri, hanyuma zigakurikirwa n’“isubira” ry’intsinzi ryabereye mu murwa wa Roma. Iya mbere yari Intambara ya Actium mu mwaka wa 31 Mbere ya Kristo, yarwanyijwemo Antony na Cleopatra, naho iya kabiri yabaye nyuma yo kurimbuka kwa Yerusalemu mu mwaka wa 70 Nyuma ya Kristo. “Igihe cyagenwe” kivugwa muri iyo mirongo ni umwaka wa 330, kigaragaza iherezo ry’“igihe” cy’ubuhanuzi kivugwa mu murongo wa makumyabiri na kane, kingana n’imyaka magana atatu na mirongo itandatu.

Abami bombi bavugira ibinyoma ku meza amwe babikora mbere y’“igihe cyagenwe,” “kuko iherezo rizaba mu gihe cyagenwe.” Ikibazo gikwiye kwitabwaho ni iki: iyo umurongo uvuga uti, “Nuko azasubira mu gihugu cye afite ubutunzi bwinshi,” uba ushaka kuvuga iki? Mbese bisobanura ko mu gihe cyagenwe ari bwo azasubira; cyangwa se bisobanura ko abombi bamaze kubwirana ibinyoma ku meza, ari bwo azasubira, bityo ugusubira kwe kukaba mbere y’igihe cyagenwe?

Uriya Smith agaragaza ko ukuza kubiri ari mu mwaka wa 31 Mbere ya Kristo na 70 Nyuma ya Kristo, bikaba bihagarariye amateka abanziriza umwaka wa 330, ari wo gihe cyagenwe. Smith kandi agaragaza ko “kugaruka” ko mu murongo wa makumyabiri n’icyenda kuba nyuma ya 330, kandi ko kutigeze kugira intsinzi nk’uko byagenze ku kugaruka kwakurikiye intambara za Actium na Yerusalemu. Ibyo bisobanura yuko mbere y’igihe cyagenwe habaho inama ivugirwamo ibinyoma, maze umwe muri abo bami babiri bari barimo kubeshyana akagarukana ubutunzi bwinshi, hanyuma akarwanya isezerano ryera, akakora ibikomere, maze akagaruka mu mwaka wa 330, ari wo gihe cyagenwe.

Hanyuma atera amajyepfo, ariko bizaba bitandukanye n’Intambara ya Actium cyangwa no kurimbuka kwa Yerusalemu. Amateka yo mu mwaka wa 70 nyuma ya Kristo avugwa muri iyo

mirongo yerekana iherezo ry'ubwoko bw'isezerano bwatoranyijwe n'Imana, nk'uko bugereranywa n'"isezerano ryera" muri uwo murongo. Mu murongo wa mirongo itatu, Roma ya gipagani ifitanye ubwumvikane n'abata isezerano ryera. Umwaka wa 70 nyuma ya Kristo wari iherezo nyaryo ry'Isirayeli ya kera isanzwe nk'ubwoko bw'isezerano bw'Imana, kandi umurongo wa mirongo itatu werekana amateka yo mu binyejana bine nyuma y'umwaka wa 70 nyuma ya Kristo. Abata isezerano mu mateka agereranywa n'umurongo wa mirongo itatu ni abata isezerano ryari ryaragiranywe n'Imana n'ubwoko bwayo bwa Gikristo. Roma ya gikipapa ni yo torero rigaragazwa nk'abata isezerano ryera mu murongo wa mirongo itatu.

Kuko amato y'i Kittimu azaza kumutera; ni cyo kizamutera agahinda, maze asubire inyuma, agarakare ku isezerano ryera; uko ni ko azabigenza; ndetse azagaruka, yumvikane n'abata isezerano ryera. Daniyeli 11:30.

Umurongo wa makumyabiri n'icyenda utugeza ku mwaka wa 330, ari wo gihe cyari cyaragenwe cyasohoye ubwo Constantine yimuraga umurwa mukuru awujyana i Constantinople. Kuri icyo kimenyetso cy'inzira, Roma ya gipagani yagombaga gukururirwa mu ntambara yo mu majyepfo itari kugira icyo igeraho nk'uko byagenze kuri Actium n'i Yerusalemu. Hanyuma, mu murongo wa mirongo itatu, Roma ya gipagani igabwaho igitero na Genseric watangije intambara ye yo mu mazi ayikomoye i Chittim, ahazwi muri iki gihe nka Carthage. Iyo ntambara yarwanyijwe Roma ya gipagani na yo kandi yagereranyijwe nk'impanda ya kabiri mu mpanda ndwi zo mu gitabo cy'Ibyahishuwe. Impanda enye za mbere muri izo mbaraga z'impanda zagejeje Roma y'Iburengerazuba ku iherezo mu mwaka wa 476. Muri izo mpanda enye za mbere, impanda ya kabiri, ari yo mato ya Chittim, ni yo yari ikomeye kurusha izindi, kuko Genseric yigaruriye inyanja maze ubutunzi bw'Ubwami burakama.

Ahuye n'agahinda bitewe n'amato y'i Chittim, aragaruka kandi akarakarira isezerano ryera. Ibi byasohoye mu mateka yabanje kugeza ku guhabwa ububasha kwa papacy mu wa 538, binyuze mu ntambara yarwanyaga Ijambo ry'Imana. Nyuma y'ibyo aragaruka kandi akagirana "ubwumvikane n'abata isezerano ryera." Iryo korana hagati ya Roma ya gipagani na Roma ya kipapa ryasohoye mu wa 533 binyuze ku iteka rya Justinian. Umurongo ukurikira, ari wo umurongo wa mirongo itatu n'umwe, ukomeza usobanura uburyo Roma ya gipagani "yatewe agahinda." Mu 2 Abatesalonike, Pawulo yigisha ko Roma ya gipagani "yabujije" papacy gufata ubutegetsi mu wa 538. Amaze guterwa agahinda n'igitero giturutse ku nyanja cyasenyeye ubukungu bw'ubwami, akarakarira isezerano ryera, hanyuma akagirana ubwumvikane n'abata iryo sezerano. Mu mirongo ikurikira, "ingabo," zigereranya ububasha papacy yahawe mu wa 496 na Clovis, zirahaguruka maze zigahumanya ubuturo bwera bw'imbaraga, ubwo mu mateka bwagereranyaga umujyi wa Roma; hanyuma Roma ya gipagani ikavanaho idini rya gipagani (igitambo gihoraho) muri ubwo bwami ikarisimbuza Gatolika, maze nyuma igashyira papacy ku ntebe y'ubwami mu wa 538.

Igihe ubupapa bwahabwaga ubutware mu mwaka wa 538, bwatanze ubuhamya bwa gihanuzi, kandi bunatanga ubuhamya bw'amateka, byombi bikaba bihagarariwe mu mirongo turimo gusuzuma. Umwaka wa 538 ugereranywa n'umwaka wa 31 Mbere ya Kristo n'Intambara ya Actium. Muri Daniyeli igice cya munani, umurongo wa cyenda, Roma ya gipagani yagombaga kuneshya inzitizi eshatu z'ahantu kugira ngo ifate intebe y'ubwami bw'isi. Iya mbere yari Siriya mu

burasirazuba, hagakurikiraho Yuda na Yerusalemu, maze nyuma Egipta mu Ntambara ya Actium. Na Roma ya gipapa na yo yagombaga gukurwaho amahembe atatu, irya gatatu rikaba Abagoti, birukanwe mu murwa wa Roma mu mwaka wa 538. Roma ya gipagani na Roma ya gipapa bitanga abahamya babiri bagaragaza ko Intambara ya Actium ihura n'umwaka wa 538, kandi ko 538 ishushanya itegeko ryo ku Cyumweru muri Leta Zunze Ubumwe za Amerika, igihe Roma ya none itegeka mu buryo bw'ikirenga kugeza igihe cy'igeragezwa kirangiye.

Twashoje gusozuma muri rusange imirongo ya makumyabiri n'irindwi kugeza kuri makumyabiri n'umwe.

Mu nyandiko ikurikira, tuzibanda kuri iyi mirongo kandi dutangire umurimo wo guhuza iki gice n'amateka y'imirongo ya cumi n'umwe kugeza ku ya cumi n'itanu.